

«...У БУДУЧЫНЮ ПАЗІРАЕМ МЫ»

Ён вучыў пісаць і думаць па-новаму, трымаючыся традыцый

Калі паразважаць глабальна, то творчы лёс Міхася Чарота можна назваць спраўджваннем «амерыканскай мары». І вось чаму. Сын беднага селяніна з Ігуменскага павета (сёння Пухавічына), які з самага дзяцінства быў вымушаны шмат працаваць па гаспадарцы, здолеў атрымаць добрую адукацыю, стаць уплывовым творцам і нават больш — даць новай беларускай літаратуры свой голас. Сучасны. Адметны. Своечасовы. А яшчэ — быць паспяховым у прозе, драматургіі, арганізаваць цэлую творчую суполку... Міхась Чарот (сапраўднае імя Міхаіл Кудзелька), чыё 120-годдзе мы адзначылі 7 лістапада, спраўджваў сваю, беларускую мару, думаў пра справядлівасць і сацыяльную роўнасць. На жаль, жыццё яго трагічна абарвалася ў 1937 годзе, а многія творчыя задумкі так і засталіся няздзейсненымі.

У літаратурным жыцці Чарот перажыў і славу, і забыццё. У паслярэвалюцыйны час яго віталі і захапляліся, а праз некалькі дзесяцігоддзяў — называлі яго вершы і паэмы нібыта застылымі ў часе, таму для нашчадкаў — зусім нязначнымі. Але мне падаецца, што менавіта постаць Чарота можна лічыць мастком паміж традыцыйнай «нашаніўскай» літаратурай і творчасцю новага кшталту — савецкай, індустрыяльнай. Менавіта ён навучыў паэтаў пісаць, думаць, разважаць па-новаму, але ў той жа час раў прытрымлівацца традыцый і паважліва ставіцца да здабыткаў папярэдняга.

Міхась Чарот — падлетак.

Нехта называе вершы Міхася Чарота рамантычнымі. Так, па сутнасці яны такія і ёсць, бо крыніцамі творчага натхнення для паэта былі вобразы роднай прыроды, фальклор, чароўнасць беларускай песні і казкі. У яго вершах

...ціха шэпчацца чарот,
Лясун, русалка зарагоча...
А ў небе зорак карагод
Гарыць, нібы дзяўчынкі вочы.

Дзіўна, але ўся гэтая чароўнасць мела карані ў цяжкім сялянскім побыце, складанай працы. Маленькі Міхась быў пастушком, працаваў на полі і сенажаці, любіў слухаць народныя песні, казкі. А яшчэ — захапляўся творчасцю Янкі Купалы. У сваёй аўтабіяграфіі ён пазней напіша: «Сачыняць пачаў, не ўмеючы пісаць. Браў народную песню і пераплятаў яе з выдуманымі ў рыфму

радкамі». У жыцці былі беднасць, сваркі ў сям'і і нястача. Ва ўспамінах Міколы Хведаровіча, які добра ведаў Міхася Чарота, чытаем: «Назаўсёды запомнілася мне маленькая вясковая хаціна з падпёртымі сценамі, з дзіравай страхою. Маленькія акенцы яе прыплюшчана паглядалі з-пад нахмуранага застрэшша на далёкі разбег шырокага прастору, за якім цягнулася няроўная стужка сіняга лесу». Сам паэт у аўтабіяграфіі згадвае: «Сям'я вялікая. Прышлося жыць у надзвычайнай беднаце. Голад. Холад. А гэта было прычынай пастаяннай сваркі і лаянкі ў хаце».

У 1926 годзе «Звязда» гучна піша: «Паэмай «Босыя на вогнішчы» Чарот зрабіў у беларускай літаратуры (і зместам, і формай) рэвалюцыю».

У сям'і было пяцёра дзяцей, але бацька паэта разумее, як важна мець добрую адукацыю, каб уладкаваць жыццё і пазбегнуць цяжкай працы селяніна. Таму наймаў для дзяцей хатняга настаўніка — «дарэктара», а пазней — выпраўляў іх вучыцца ў горад. Так Міхась стаў навучэнцам Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі. Дарэчы, менавіта там ён пачаў задумвацца над сацыяльнымі пытаннямі, бачыў несправядлівасць становішча і стаў пісаць вершы, напоўненыя рэвалюцыйнымі думкамі. У аўтабіяграфіі ён піша: «Памятаю, калі Рэйніскі (настаўнік семінарыі. — Аўт.), прачытаўшы мой, гневам прасякнуты, верш, сказаў паціху ў калідоры: «Рана птушачка запела, каб кошачка не з'ела... але нічога... пішыце — у вас ёсць талент... Толькі пішыце больш аб прыродзе. Навошта браць тэмы, на якія іншыя баяцца пісаць? Гэткіх вершаў нідзе не надрукуюць». Я нічога не адказаў яму. Але з гэтага часу мне хацелася пісаць такія вершы, якія нельга друкаваць пры цары».

Адным з найярчэйшых яго зборнікаў стаў самы першы — «Завіруха», які пабачыў свет у 1922 годзе. Паэт разумее, што кнігу ўспрымуць як маніфест, таму ў прадмовы папярэдзіў чытачоў і крытыкаў, загадзя адказаў на іх пытанні: «Дарэмна ў маім зборніку будуць

Міхась Чарот. 1930-я гг.

шукаць якой-небудзь вызначальнай мастацкай ці палітычнай праграмы. Яе пакуль што няма. Мой зборнік хутчэй дынаміка, чым статыка».

Так, у пачатку 1920-х гадоў у беларускім грамадстве назіралася мноства змен, новае жыццё вымагала і новых літаратурных сродкаў для яго адлюстравання. Таму некаторыя творцы старэйшага пакалення аказаліся па-за часам. Максім Гарэцкі пісаў: «Письменнікі-нашаніўцы, яшчэ вельмі шчыльна звязаныя са сваімі даўнейшымі традыцыямі, цяпер або перажывалі крызіс, або дапісвалі свае даўнейшыя творы, або пісалі ўжо як савецкія письменнікі, але не маглі належна падысці да выканання пастаўленай перад імі задачы».

Максім Гарэцкі таксама піша: «Думка ўтварэння пэўнай арганізацыі, лунала не раз сярод беларускіх песняроў і письменнікаў. Але часамі аб'ектыўныя ўмовы, а часамі суб'ектыўныя перашкаджалі ажыццявіць гэтую задуму, не давалі магчымасці аб'яднаць у адну цесную сям'ю беларускіх літаратараў». Так, у канцы 1923 года быў утвораны «Маладняк», і адным з яго заснавальнікаў стаў Міхась Чарот. Маладнякоўцы з усім юнацкім максімалізмам адкінулі патрабаванні «моднай фармальнай»

Міхась Чарот у адпачынку. Шарж мастака Паўла Гуткоўскага. Часопіс «Маладняк», 1924 г.

школы: паэзіі дзеля паэзіі, формы дзеля формы, а таксама адмовіліся ад традыцыі «старых расплыўчата-салодзенькіх вершаў». «Маладняк» увадзіў у беларускую літаратуру матывы, зусім новыя для тагачаснай рэчаіснасці, — будаўніцтва светлай будучыні і пераўтварэння прыроды, захапленне індустрыяльнымі магчымасцямі, тэхнікай. У вершаваным цыкле «Песні маёвыя» Міхась Чарот па-свойму інтэрпрэтуе класічны вобраз-сімвал Новай Зямлі. Для яго Зямля Новая — наша планета, якая імчыцца па новай арбіце да светлай будучыні. І гарантам гэтага стане «горад новы», які «пабудуем на багне-дрыгве» старога ладу.

Імкненнем працаваць і любоўю да стваральнай працы аб'ядноўвае паэт вобразы селяніна і пралетарыя ў вершы «Завод і зямля».

Услаўленнем рэвалюцыі і яе вярніку прасякнуты літаральна кожны верш Міхася Чарота, напісаны ў гэты час. Ён імкнецца да выяўлення сваіх думак у больш маштабнай форме, малюе шырокія эпічныя палотны ў

Сустрэча беларускіх і ўкраінскіх пісьменнікаў. Пачатак 1925 г. Сядзяць (злева направа): М. Хвільёвы, С. Піліпенка, Ц. Гартны, М. Чарот. Стаяць: 2-гі А. Бабарэка, 3-ці А. Вольны.

паэмах. Творчым адкрыццём стала яго паэма «Босыя на вогнішчы», якую часта параўноўвалі з вядомым творам «Дванаццаць» Аляксандра Блока. У 1926 годзе «Звязда» гучна піша: «Паэмай «Босыя на вогнішчы» Чарот зрабіў у беларускай літаратуры (і зместам, і формай) рэвалюцыю. Шлях Чарота — шлях беларускай літаратуры пасля Кастрычніка».

Матуў лепшага жыцця і светлай будучыні гучыць у яго паэме «Беларусь лапцюжная». Сімвалам селяніна і вёскі становіцца вобраз лапця, увесь час аўтар суадносіць горад з яго сястрой, вёскай.

Так, безумоўна, у працы суполкі «Маладняк» было шмат станоўчых момантаў. «Маладнякоўцы» праводзілі вялікую работу. У Мінску час ад часу

Літаратурная спадчына апошніх дзесяцігоддзяў жыцця Міхася Чарота невялікая. Пераважна гэта лірычныя вершы, аповяданні. Аднак многія задумкі творцы так і засталіся няздзейсненымі. Ён спрацоўваў «сюжэт рамана з сучаснай эпохі», пісаў паэму «Асіград», аповяданне «Горад, сачы каго». На жаль, жыццё творцы абарвалася рана і вельмі трагічна... Ён быў асуджаны НКВС як «агент польскай разведкі» і расстраляны. На сцяне камеры адзіночкі ён выдрапаў свой апошні верш, радкі якога: «Я не чакаў, я не гадаў, бо жыў з адкрытаю душою...» гучаць пранізліва і праз восемдзесят гадоў. Міхась Чарот сапраўды і жыў, і пісаў з адкрытай насцеж душой.

Марына ВЕСЯЛУХА.

vesialuha@viazda.by

Фота з фонду Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва

■ Не абмініце

БУДЗЕМ ЗНАЁМЫЯ

Пасольства Аўстрыі ў Беларусі адкрылася сёлета, але адразу ж дапамагло арганізаваць такі маштабны праект. Супрацоўніцтва і абмен у сферы мастацтва сцвердзіліся як важны напрамак работы Надзвычайнага і Паўнамоцнага пасла Бернда Аляксандра БАЕРЛЯ.

— Аўстрыйскі культурны сезон — самая вялікая мастацкая падзея ў Беларусі з удзелам аўстрыйскага боку, — сцвярджае пасол. — Сёлета наша ініцыятыва супала з Годам культуры. Цяжка адшукаць больш зручны момант

для ўсталявання моцных культурных сувязяў паміж нашымі краінамі.

Міністр культуры Беларусі Барыс СВЯТЛОЎ зазначыў, што шляхі да ўзаемаразумення з прадстаўнікамі Аўстрыі беларусы знайшлі хутка:

— Мінскі міжнародны кінафестываль «Лістапад», міжнародны фестываль «Беларуская музычная восень», шэраг іншых традыцыйных мерапрыемстваў, што ладзяцца напрыканцы года, — атрымліваецца своеасабліва культурна «пераклічка» паміж Аўстрыйскім культурным сезонам і нашымі праектамі. Аўстрый-

скі сезон — важнае заканчэнне Года культуры і адначасова нагода для добрага працягу супрацоўніцтва надалей. Магчыма, што праект будзе і далей рэалізоўвацца ў Беларусі.

Неабходнасць усталявання рэгулярнага культурнага дыялогу паміж нашымі краінамі цалкам падзяляе і каардынатар мерапрыемства, праграмы дэятар Аўстрыйскага культурнага сезона Сымон МРАЗ, які адначасова з'яўляецца дырэктарам Аўстрыйскага культурнага форуму ў Маскве. На яго погляд, самае істотнае ў праекце — гэта магчымасць прадэманстраваць не толькі класічнае ці адно

сучаснае мастацтва, але і ахапіць усе сферы культуры.

Праграма «сезона» досыць разнастайная: канцэрты, выстаўкі, тэатральныя пастаноўкі, кінапаказы, публікацыя перакладаў твораў аўстрыйскіх пісьменнікаў на старонках беларускіх літаратурных часопісаў. Афіцыйным мерапрыемствам адкрыцця Аўстрыйскага культурнага сезона стаў гала-канцэрт «Музыка Аўстрыі» на сцэне Палаца Рэспублікі.

Дар'я ЧАРНЯЎСКАЯ